

Sławomir Dorocki

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

sdorocki@up.krakow.pl

Lokalne dziedzictwo kulturowe, jako element rozwoju usług agroturystycznych w Polsce

Słowa kluczowe: agroturystyka, dziedzictwo kulturowe, Polska, rozwój lokalny, turystyka wiejska

Abstrakt

Gospodarstwa agroturystyczne są współcześnie jedną z szybciej rozwijających się gałęzi aktywności gospodarczej zarówno w skali lokalnej, jak i krajowej [Balińska 2010]. Agroturystyka w Polsce stanowi ważną formę dywersyfikacji działalności gospodarczej, zwłaszcza na obszarach wiejskich i peryferyjnych [Baran, Grzebyk 2010; Balińska 2016]. Jej lokalny rozwój uwarunkowany jest zarówno lokalizacją względem atrakcyjności przyrodniczo-krajobrazowej, jak i uwarunkowaniami kulturowymi, związanymi z regionalnymi tradycjami i historią [Hełpa-Liszkowska 2013]. Szczególne znaczenie dla atrakcyjności turystycznej gospodarstw agroturystycznych ma aspekt oferty związanej z ludowymi obyczajami i folklorem. Szczególne predystynowane pod tym względem są regiony Polski posiadające charakterystyczne i rozpoznawalne cechy związane z ich dziedzictwem kulturowym. W artykule w oparciu o kwerendę ofert agroturystycznych zawartych w internetowej bazie danych Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne”, dokonano próby wykazania znaczenia lokalnego dziedzictwa kulturowego w rozwoju i promocji usług agroturystycznych w Polsce.

Wprowadzenie

Turystyka staje się jednym z wiodących sektorów gospodarki XXI wieku, a ruch turystyczny na świecie z roku na rok wykazuje tendencję wzrostową. Pomimo że Europa jest najpopularniejszym kierunkiem turystycznym na świecie, to jednak obszary wiejskie wschodniej części kontynentu nadal znajdują się poza głównym nurtem międzynarodowych destynacji. Dlatego turystyka w tym regionie Europy nie odgrywa jeszcze tak ważnej roli w rozwoju tych regionów, jak ma to miejsce w innych regionach kontynentu. Niezależnie jednak od skali tego procesu należy uznać, że kreowanie wszelkich usług turystycznych przyczynia się do lokalnego rozwoju gospodarczego. Wynika to z ogromnego potencjału tego sektora gospodarki w dziedzinie stymulowania innych gałęzi gospodarki oraz tworzenia nowych miejsc pracy, zwłaszcza dla ludzi młodych. Dlatego Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego wspiera konkurencyjność, stabilność i jakość branży turystycznej na szczeblach regionalnym i lokalnym. Dodatkowo władze Unii Europejskiej podkreślają, że turystyka jest również ściśle związana z wykorzystywaniem i rozwojem zasobów naturalnych, historycznych i kulturowych, jak również z atrakcyjnością miejscowości i regionów, jako miejsc do życia, pracy i destynacji turystycznej.

Agroturystyka stanowi segment tzw. turystyki alternatywnej lub kreatywnej [Gawel 2017], przeciwstawianej turystyce masowej. Jej odmienność wynika m.in. z charakteru pobytu na obszarach wiejskich. Daje on możliwość bezpośredniego kontaktu ze zwierzętami domowymi, sposobność poznania innego stylu życia, produkowanej przez rolników żywności, a także obcowania z przyrodą i korzystania z kultury materialnej i duchowej wsi

[Przezbórska 2006; Dorocki, Struś 2015]. Jednakże oferta agroturystyczna nie ogranicza się jedynie do dziedzictwa wsi, ale czerpie z historii danego regionu, np. dziedzictwa przemysłu naftowego w Beskidzie Niskim [Płazińska 2015]. Jedną z atrakcyjnych i rozwijających się dziedzin turystyki jest wiejska turystyka kulturowa [Jędrysiak 2010]. Zaznaczyć trzeba, że prawie wszystkie formy i rodzaje turystyki mają związek z kulturą, ponieważ nawet w ofercie turystyki zdrowotnej, biznesowej, czy aktywnej, bardzo często pojawiają się elementy kulturowe (np. ogniska z kapelą góralską, regionalne potrawy, oferta wycieczek związana z dziedzictwem kulturowym). Odkrywanie świata przyczynia się do poznania przez turystów obiektów kultury, wzbogaca wiedzę o dziedzictwie kulturowym poszczególnych regionów, co wpływa na poznanie źródeł tożsamości zarówno własnego narodu, jak i innych narodów oraz grup etnicznych. W rozwoju wiejskiej turystyki kulturowej duże znaczenie ma poznanie tradycji ludowych, obrzędów wiejskich, czy lokalnych zwyczajów. Można uznać, że każdy region charakteryzuje się pewną odrębnością gospodarczą, społeczną i kulturową, dlatego też rozwój wiejskiej turystyki kulturowej może się również odbywać poza tradycyjnymi obszarami turystycznymi [Matlegiewicz 2011]. Również w ramach wiejskiej turystyki kulturowej wyróżnić można m.in.: turystykę kulinarną, muzealną, industrialną, militarną, „żywej historii” oraz turystykę wydarzeń kulturalnych [Tomczykowska 2014; Stryjakiewicz 2010; Makala 2015].

Przyjmuje się, że dziedzictwo kulturowe danego regionu jest zespołem zarówno artefaktów materialnych, jak i wartości niematerialnych należących do konkretnej grupy lub społeczeństwa, które dziedziczą je w procesie następstwa pokoleń [Owsianowska, Banaszekiewicz 2015]. Do dziedzictwa kulturowego zalicza się zatem zarówno obiekty materialne w oparciu o ich wartość historyczną i architektoniczno-artystyczną, jak i niematerialne przejawy lokalnych tradycji i historii (filozofia, sztuka, styl życia, język, literatura, czy folklor). Jak zauważa Marek Nowacki [2012] turystyka i dziedzictwo kulturowe są już od czasów nowożytnych ze sobą nierozzerwalnie związane. Rozpatrując rolę i potencjał dziedzictwa kulturowego w kontekście szeroko rozumianego rozwoju lokalnego [Małek 2003], istotne jest zdefiniowanie zasobu, który ma być wzięty pod uwagę, a więc szerokiej gamy potencjalnych – materialnych i niematerialnych – składników tegoż dziedzictwa [Murzyn-Kupisz 2012]. Ze względu na dużą uniwersalność oraz różnorodność zasobów dziedzictwa kulturowego mogą być one wykorzystane do kreowania rozwoju różnego szczebla administracyjnego jednostek administracyjnych, od dużych metropolii [Broński 2006] poprzez średnie i małe miasta [Przybyszewska-Gudelis 2001; Jaroszewska-Brudnicka 2010; Brudnicki, Jaroszewska-Brudnicka 2010; Tomczykowska 2014] po obszary wiejskie [Matlegiewicz 2011].

W niniejszym artykule głównym celem jest przedstawienie wykorzystania dziedzictwa kulturowego w rozwoju usług agroturystycznych w Polsce. W analizie wykorzystano dane zawarte w internetowej bazie Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne”. W opraniu o przeprowadzoną w grudniu 2019 roku kwerendę rozmieszczenia gospodarstw oraz ofertę 891 obiektów. Dodatkowo przeanalizowano, pod względem wykorzystania dziedzictwa kulturowego, ofertę 26 wyróżnionych produktów turystycznych w bazie „Gospodarstwa Gościnne”, które mają kojarzyć się z wysokim standardem i jakością świadczonych usług oraz ciekawą, niezwykle różnorodną ofertą turystyczną.

Wykorzystania potencjału lokalnego dziedzictwa kulturowego w rozwoju usług agroturystycznych

Tematyka lokalizacji obiektów noclegowych na terenach wiejskich względem lokalizacji atrakcyjności turystyki kulturowej podejmowana była przez wielu autorów [Matlegiewicz 2011; Dorocki, Struś 2015; Jędrysiak 2010; Hełpa-Liszkowska 2013]. Aspekt

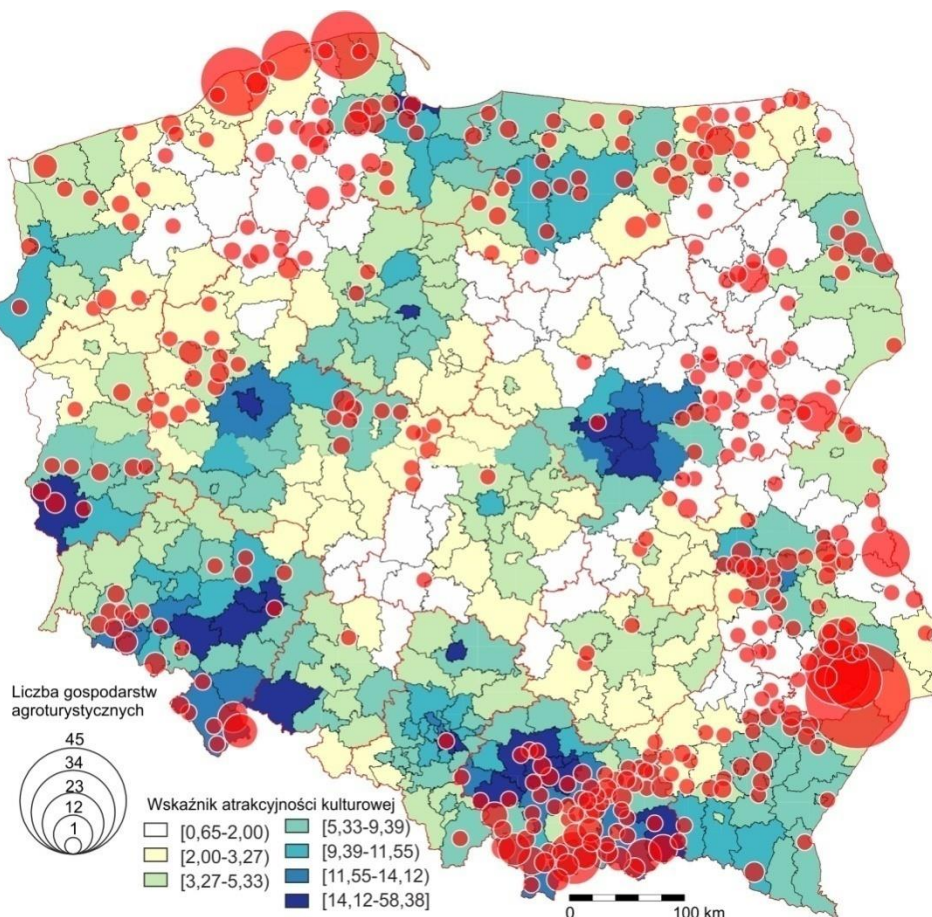
przestrzenny rozwoju agroturystyki w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego w Polsce naświetlił m.in. Patrycjusz Zarebski [2015]. Dzięki analizie GIS na poziomie gmin przedstawiono lokalizację obiektów muzealnych i wydarzeń kulturalnych na tle natężenia bazy noclegowej. Powyższa analiza odnosiła się jednakże do wszystkich obiektów noclegowych na terenach wiejskich, bez rozróżnienia ich typu. Charakteryzując atrakcyjność turystyczną obszarów wiejskich, najczęściej badaniu poddawane są uwarunkowania przyrodnicze [Woźniak i in. 2018] z pominięciem uwarunkowań antropogenicznych. Tymczasem współcześni turyści oczekują zróżnicowanej oferty rekreacyjnej nie ograniczonej jedynie do modelu turystyki 3×S (*sun, sea, sand* – słońce, morze, piasek) [Aguiló i in. 2005]. Na obszarach wiejskich powstaje nowy model turystyki oparty na edukacji, kształceniu i wychowaniu (model 3×E; *entertainment, excitement, education* – rozrywka, podniecenie i kształcenie) [por. Tracz i in. 2018, s. 330]. Dodatkowo rosnąca świadomość potrzeby ochrony środowiska naturalnego oraz jego zasobów będzie wpływała na ograniczenie turystyki masowej na rzecz turystyki zrównoważonej [Budeanu 2007; Fignini, Vici 2012]. Stanowiąc to może ważny czynniki rozwoju turystyki alternatywnej, w tym agroturystyki, w oparciu o inne uwarunkowania niż warunki środowiska naturalnego.

W odniesieniu do powyższych prawidłowości w przeprowadzonej kwerendzie ofert agroturystycznych zawartych w bazie internetowej dokonano próby wyszczególnienia elementów nawiązujących do lokalne dziedzictwa kulturowego. Informacje zostały pozyskane poprzez przegląd wszystkich zaznaczonych ofert gospodarstwa pod kątem wypunktowanych w systemie ofert. Ponadto dokonano szczegółowej analizy w polu inne atrakcje, które to pole formularza miało charakter otwarty, a nie jedynie zaznaczenia rodzaju oferowanej usługi, jak po to miało miejsce w przypadku pozostałych ofert. Dodatkowo przeanalizowano cały opis oferty gospodarstw zaliczonych do kategorii „Hity Turystyki Wiejskiej”.

Baza agroturystyczna w Polsce

Analizując rozmieszczenie 890 gospodarstw agroturystycznych zarejestrowanych w bazie Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne” w 2019 roku, można zauważyć dużą koncentrację ich lokalizacji. Obiekty te ze względu na swój charakter zlokalizowane są na obszarach rolniczych [Dorocki, Zdon-Korzeniowska 2013], zazwyczaj poza regionami dużych metropolii (Ryc. 1).

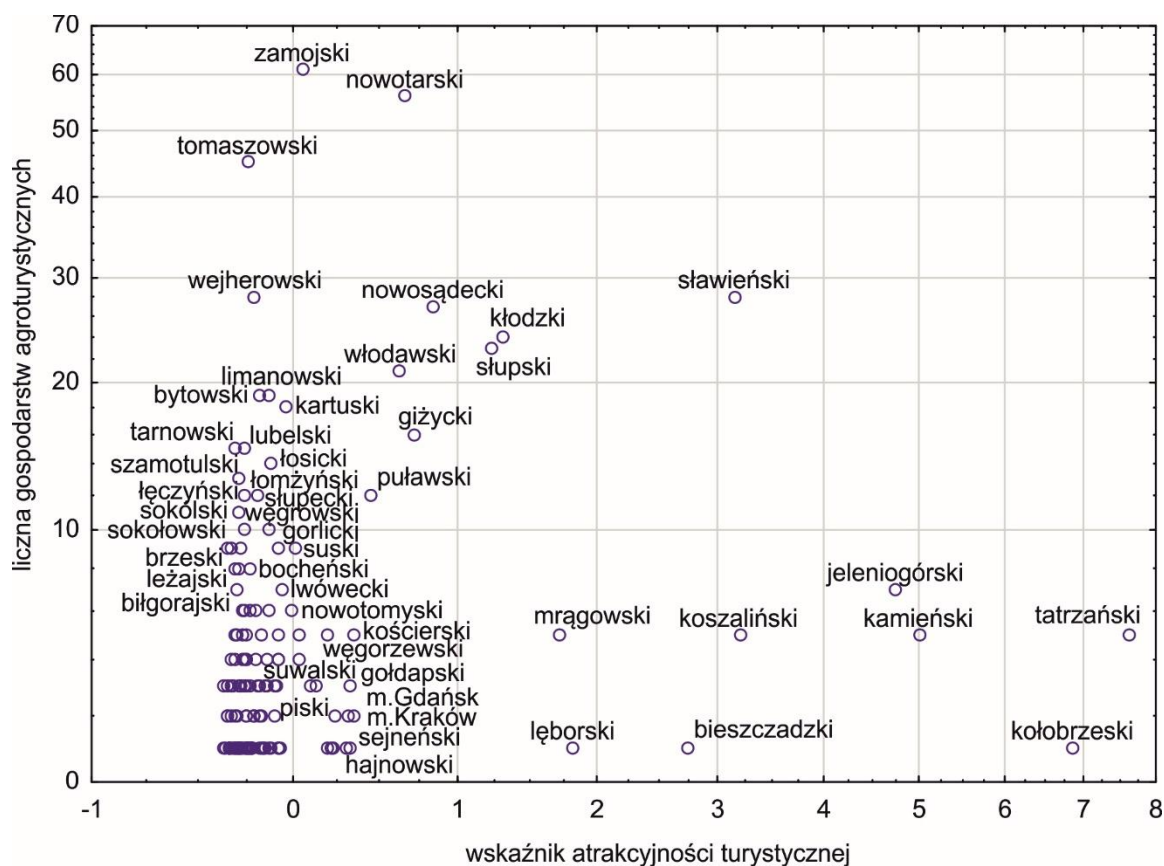
W ujęciu regionalnym największa koncentracja bazy agroturystycznej występuje w regionach górskich i podgórskich Karpatach (ok. 31% obiektów, w szczególności obszar Beskidów i Pogórza Beskidzkiego) oraz na wschodzie na obszarze Roztocza, Wyżyny Lubelskiej i Kotliny Sandomierskiej (ok. 22% obiektów). Rozwój agroturystyki na tych terenach wynika zarówno z niekorzystnych uwarunkowań do prowadzenia działalności rolniczej, jak i z braku rozwiniętej sfery gospodarczej mogącej zapewnić miejsca pracy [Dorocki i in. 2012]. Dodatkowo regiony górskie stanowią ważną atrakcję turystyczną zarówno w okresie letnim, jak i zimowym [Dorocki i in. 2019]. Atrakcyjność turystyczna wpłynęła także na rozwój agroturystyki w regionie pobraży i pojezierzy Polski oraz w regionie Sudetów.

Ryc. 1. Rozmieszczenie gospodarstw agroturystycznych w Polsce w 2019 roku na tle wskaźnika atrakcyjności kulturowej powiatów

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych PPFTW 2019 oraz Foremska i in. 2017

W odniesieniu do potencjału kulturowego powiatów Polski, poza obszarem Małopolski i Sudetów, nie można stwierdzić dużych zależności w lokalizacji gospodarstw agroturystycznych. Również w odniesieniu do atrakcyjności turystycznej powiatów obliczonej na podstawie wartości normalizowanych dla 2018 roku, na podstawie liczby turystycznych obiektów noclegowych ogółem na 10 tys. ludności oraz udzielonych noclegów na 10 tys. mieszkańców, nie można stwierdzić zależności pomiędzy atrakcyjnością turystyczną a liczbą gospodarstw turystycznych (Ryc. 2). Powiaty posiadające rozbudowaną bazę turystyczną oraz wysoką frekwencję turystów, jak tatrzański, kołobrzeski, kamieński, czy jeleniogórski, nie mają dużej liczby obiektów agroturystycznych. Podczas gdy liderami agroturystyki są powiaty zamojski, nowotarski czy tomaszowski o stosunkowo niskim poziomie atrakcyjności turystycznej.

Ryc. 2. Liczba gospodarstw agroturystycznych w powiatach w 2019 roku do wartości wskaźnika atrakcyjności turystycznej w Polsce w 2018 roku

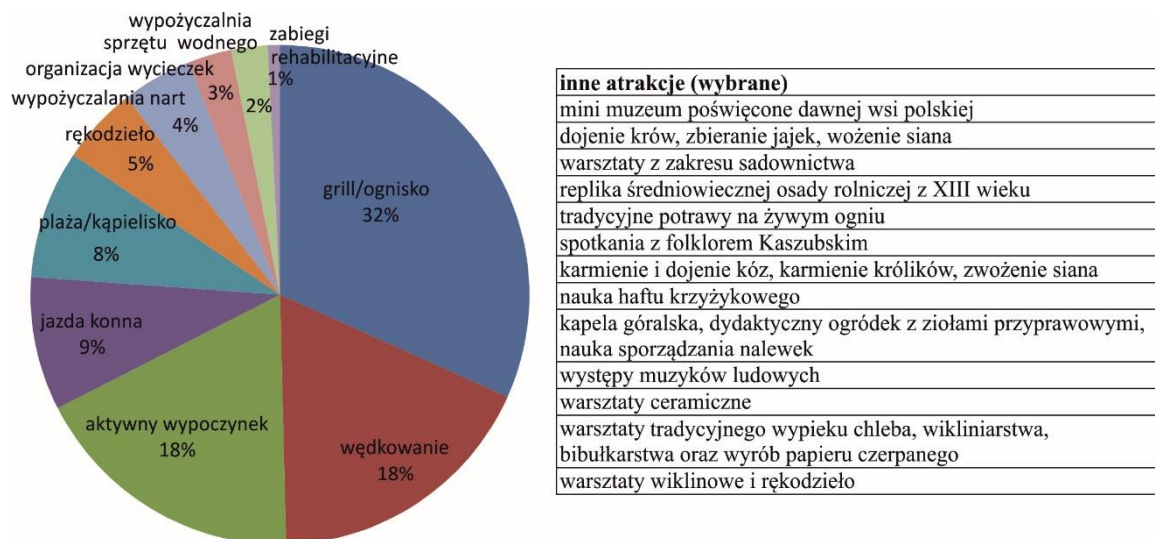
Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych PPFTW 2019 oraz Foremska i in. 2017

Wykorzystaniu lokalnego/wiejskiego dziedzictwa kulturowego w rozwoju usług turystycznych

Wobec powyższego zasadnym zatem wydaje się postawienie pytania: w oparciu o jakie zasoby lokalne kreowana jest oferta agroturystyczna w Polsce? oraz czy uwzględnione jest w niej lokalne dziedzictwo kulturowe? Dokonując analizy ofert można zaobserwować, że dominują w niej elementy tradycyjne, m.in. ognisko, wędkowanie oraz aktywny wypoczynek. Jednakże w 5% obiektów oferowano rękodzieło, a w 3% wycieczki (Ryc. 3). Innymi atrakcjami są: muzyka, warsztaty hafciarskie, wikliniarskie i ceramiczne, możliwość zapoznania się z tradycyjnym rolnictwem, turystyka kulinarna oraz oferta folklorystyczna, rozumiana jako prezentacja tradycji ludowych różnych regionów Polski i świata, również „udawany folklor” [Małek 2003]. Oprócz propozycji związanych z lokalnym folklorem zachęca się również do nauki gry na instrumentach afrykańskich lub noclegów w wiosce indiańskiej, co sugeruje, że oferta nie bazuje jedynie na lokalnym dziedzictwie kulturowym, ale czerpie z globalnych wzorców.

W celu dokładnego prześledzenia oferty gospodarstw agroturystycznych (GA) w aspekcie wykorzystania lokalnego dziedzictwa kulturowego wykonano szczegółową kwerendę wybranych obiektów. Były to gospodarstwa wyróżnione w projekcie „Hity Turystyki Wiejskiej”. Miał on przyczynić się do promocji wiejskich destynacji turystycznych, o specyficznym i niepowtarzalnym wiejskim charakterze, które czerpią z dziedzictwa regionów, prezentują osobliwość polskiej wsi, przy wykorzystaniu bogactwa kulinarnego i potencjału mieszkańców obszarów wiejskich. Badaniu poddano wszystkie obiekty

zarejestrowane w bazie internetowej. W 2019 roku w bazie figurowało tylko 26 obiektów z ogółu 33 GA wyróżnionych w 2012 roku.

Ryc. 3. Oferta gospodarstw agroturystycznych w Polsce w 2019 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych PPFTW 2019

Spośród obiektów zaliczonych do „Hity Turystyki Wiejskiej” tylko 18 gospodarstw w swej ofercie wyszczególniło elementy powiązane z dziedzictwem kulturowym. Spośród analizowanych ofert najczęściej bazowało na lokalnych potrawach i regionalnym folklorze. Oferta kulinarna była zazwyczaj uzupełnieniem ogólnej oferty niż specjalizacją gospodarstwa. Oferta turystyki kulinarnej różniła się zatem od podobnych usług w Europie Zachodniej. Przykładem może być turystyka kulinarna we Francji [Dorocki, Struś 2015], gdzie oferta kulinarna powiązana jest ściśle z produkcją rolniczą prowadzoną w danym gospodarstwie. W badanych obiektach oferta kulinarna związana była z regionalną kulturą lub tradycyjną kuchnią ludową (np. wypiek chleba, wyrób sera). Wśród tego typu ofert znalazła się również propozycja zajęć polegających na wyrobie napojów alkoholowych oraz wykorzystania ziół w kuchni. Przykładami oferty kulinarnej były Kapkazy – Szkoła Wrażliwości (potrawy regionalne), Dworek Tradycja (wyrób piernika), Małopolska Wieś Pachnąca Ziołami (tradycyjna regionalna kuchnia: łemkowska, lachowska, góralska), Chlebowa Chata.

Następną w kolejności była oferta związana z regionalnym folklorem. Stanowiły ją przede wszystkim warsztaty (np. taneczne), jak i imprezy (np. ogniska z muzyką ludową). Dodatkowo w ofercie znalazły się wycieczki krajoznawcze, muzea, skanseny, izby regionalne. Co więcej, pewna część gospodarstw swój potencjał budowała na lokalnym folklorze. Przykładem może być Mazowieckie Sioło Julianówka (folklor mazowiecki), Agroturystyka Tatarska Jurta (folklor tatarski), Garncarska Wioska (folklor mazurski), GA Ostoja Dworska (folklor świętokrzyski).

Równie często w ofercie gospodarstw agroturystycznych pojawiały się propozycje związane z poznaniem lokalnego rzemiosła. Możliwość organizacji pokazów i warsztatów m.in. z kowalstwa, ceramiki, wikliniarstwa czy bibułkarstwa ma zainteresować potencjalnych turystów. Przykładem takiej działalności może być Garncarska Wioska (ceramika), GA Pod Lipą (wikliniarstwo, bibułkarstwo) lub GA Gród (kowalstwo).

Pomimo rolniczego charakteru turystyki wiejskiej tylko sześć gospodarstw miało ofertę związaną bezpośrednio z tradycjami rolniczymi. Oferta ta ograniczała się do poznania

tradycyjnych technik rolniczych uzupełnionych o pokazy praktyczne (np. tradycyjne młócenie zboża, koszenie kosą lub zwózka siana). Przykładem może być GA Pod Lipą z Muzeum Wsi oferująca aktywny udział przy wyrobie sera i masła lub Ranczo u Zapotocznego (tradycyjne narzędzia rolnicze).

Wśród ofert obiektów agroturystycznych znalazły się także wycieczki i zwiedzanie powiązane z zabytkami i miejscami dziedzictwa kulturowego atrakcyjnymi turystycznie. Były to świątynie, szlak architektury drewnianej, pałace i zamki. Niestety brakuje bliższych informacji, w jakim stopniu obiekty te są wykorzystywane w kreowaniu konkurencyjności gospodarstw. Przykładami obiektów budujących swój potencjał konkurencyjny na obiektach historycznych są: Dworek Tradycja (okoliczne zabytki), Chlebowa Chata (zabytki architektury drewnianej, kościoły i kapliczki, obiekty dawnej gorzelni, dwór Zofii Kossak-Szatkowskiej), Agroturystyka nad Jeziorem Sopiń (zabudowa z XIX wieku), Folwark Zrębic (ruiny zamku, szlak Dróżki św. Idziego w Zrębicach).

Ponadto w ofercie gospodarstw znalazły się elementy z rycerskiego i dworskiego dziedzictwa kulturowego (Dworek Tradycja, GA Gród, Karczma Kaliska Na skraju Imperium – historyczna podróż w Krainie Nocy i Dni).

Podsumowanie

Próbując odpowiedzieć na pytanie: w jakim stopniu właściciele polskich gospodarstw agroturystycznych wykorzystują lokalne dziedzictwo kulturowe, należy podkreślić, że badanie przeprowadzono tylko na podstawie 890 zarejestrowanych w internetowej bazie obiektów. Pomimo że próba badawcza wydaje się reprezentatywna (w 2018 r. GUS podaje 759 kwater agroturystycznych, a zaistniała różnica może wynikać z faktu braku aktualizacji bazy internetowej lub obecności w niej nie tylko obiektów, ale też projektów agroturystycznych np. Małopolska Wieś Pachnąca Ziołami) to jednak nie przeprowadzono weryfikacji informacji w niej zawartych.

Gospodarstwa agroturystyczne zlokalizowane są głównie na terenach rolniczych Polski południowej i wschodniej oraz na побереżu Bałtyku. Ich lokalizacja w małym stopniu powiązana jest z atrakcyjnością turystyczną i kulturową. Jednakże obszary górskie, nadbrzeżne oraz pojezierza stanowią ważne regiony rozwoju krajowej agroturystyki.

Wśród oferty obiektów agroturystycznych najczęściej wyróżniono aktywny wypoczynek (np. jazda konna, wędkowanie, sporty zimowe) oraz imprezy (np. ogniska). Niewątpliwie lokalne dziedzictwo kulturowe stanowi ważny element oferty agroturystycznej, jednakże często nie wyróżnia się go w ofercie obiektów. W oparciu o szczegółową analizę oferty gospodarstw agroturystycznych zaliczonych do grupy „Hity Turystyki Wiejskiej” można wyróżnić główne usługi kreowane przez gospodarstwa w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe. Należą do nich głównie lokalna kuchnia, nawiązująca do turystyki kulinarnej. Na drugim miejscu zaś lokuje się lokalny folklor i powiązane z nim rzemiosło. Ważnym elementem ofert są również atrakcje związane z tradycjami rolniczymi, zarówno warsztaty, jak i udział w tradycyjnych pracach rolnych. Uwzględnione jest w nich także zwiedzanie obiektów historycznych (zmków, pałaców) oraz sakralnych (kościółów, kaplic, cerkwi, meczetu, cmentarzy). Spośród wyróżnionych gospodarstw o największym potencjale bardzo duża część w swej ofercie posiada usługi bazujące na lokalnym potencjale dziedzictwa kulturowego. W analizowanych przypadkach obok aspektów rustykalnych występują także elementy najnowszej historii oraz tematy i motywy związane z dziedzictwem mniejszości etnicznych i narodowy zamieszkujących w przeszłości lub także współcześnie dany region.

Reasumując należy uznać, że dziedzictwo kulturowe stanowi ważny potencjał kreowania turystyki wiejskiej, jednakże działania te powinny być bardziej związane

z działalnością rolniczą gospodarstwa. W dalszych badaniach należy podjąć próbę weryfikacji usług agroturystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym *in situ*.

Załącznik 1. Oferta gospodarstw agroturystycznych (GA) „Hity Turystyki Wiejskiej” w oparciu o kwerendę Portalu Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne” [PPFTW 2019]

GA	ELEMENTY LOKALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	rzemiosło	folklor	kulinaria	tradycje rolnicze	zabytki
Małopolska Wieś Pachnąca Ziołami	<ul style="list-style-type: none"> • tradycyjna regionalna kuchnia: łemkowska, lachowska, góralska, • warsztaty rękodzielnicstwa artystycznego (tkactwo, haft, bibułkarstwo, koronkarstwo, rzeźba, ceramika), • sekrety sporządzania nalewek, likierów ziołowych, syropów przeciwkaszlowych – według receptur ludowych, • zajęcia edukacyjno-szkoleniowe – z ziołami po zdrowie, zbieranie ziół i runa leśnego, suszenie ziół i ich wykorzystywanie w domowej kuchni i apteczce, układanie bukietów itp., • warsztaty rękodzieła artystycznego (bibułkarstwo, decoupage), • wspólna praca w gospodarstwie (żniwa, koszenie trawy, dojenie krów, wykopki, karmienie zwierząt, zbieranie jajek, koszenie kosą, wybieranie miodu z pasieki, strzyżenie owiec) • uczestnictwo w imprezach kulturalno-rozrywkowych (festyny ludowe, odpusty, polowania, zawody strażackie, kolędniczy, pokazy tańców ludowych), • zbiory i suszenie ziół, • wędrówki piesze do ciekawych krajobrazowo miejsc z gospodarzami, • zwiedzanie miejscowych zabytków (kościół, ruiny zamków, muzea, izby regionalne), 	×	×	×	×	×
Kapkozy – Szkoła Wrażliwości	<ul style="list-style-type: none"> • pokazy tradycyjnego wypieku chleba, robienia masła, wytwarzanie sera; możliwość zapoznania się z tradycyjnymi, regionalnymi sposobami żywienia, gotowania, robienia przetworów, • warsztaty tkactwa – możliwość uczestniczenia w pokazach i warsztatach i zapoznania się z tradycyjnymi sposobami wyrobu tkanin, • warsztaty ceramiczne – o różnym stopniu zaawansowania: dla dzieci i dorosłych, jednodniowe, kilkudniowe, jednorazowe, cykliczne, aż do dwutygodniowego kursu w ramach Letniej Akademii Ceramiki, • wycieczki krajoznawcze połączone z poszukiwaniem i pozyskiwaniem miejscowych glin, wystawy, wernisaże, • warsztaty rzemiosła – poznawanie starych, tradycyjnych technik rzemieślniczych korzystając z doświadczeń miejscowej ludności, • organizacja różnych tematycznych imprez kulturalnych, 	×	×	×		
Mazowieckie Siolo Julianówka	<ul style="list-style-type: none"> • mazowieckie tańcowanie, • mazowieckie wyplatanki, • julianowskie harce, • od mleczka do serka i maselka, • jak glinka zmienia się w naczynka, 	×	×	×		

Agroturystyka Tatarska Jurta	<ul style="list-style-type: none"> zwiedzanie tradycyjnych tatarskich jurt, warsztaty kuchni tatarskiej, ogniska z pieczeniem jagnięcia, zwiedzanie unikalnych zabytków sakralnych: meczetu, cmentarza muzułmańskiego oraz małej cerkwi, 		×	×		
Rancho u Zapotocznego	<ul style="list-style-type: none"> można podziwiać sprzęty nawiązujące do tradycji regionu np. kufry, skrzynie, sagany, kołowrotki, kosy i sierpy, 				×	
GA Ostoja Dworska	<ul style="list-style-type: none"> pokazy żywej kultury ludowej, warsztaty dziedzictwa kulturowego, świętokrzyskie biesiady, ogniska, świętokrzyskie gawędy i bajania, wieczorki taneczne przy muzyce regionalnej, świętokrzyskie bajanie, regionalne obiady dla grup, usługi związane z rzemiosłem ludowym, takie jak: szycie miarowe i przeróbki sztuki użytkowej w strojach dawnych, wyroby rękodzieła z darów natury pola, lasu i łąki, 	×	×	×		
GA Pod Lipą	<ul style="list-style-type: none"> prywatne Muzeum Wsi (mini skansen), tworzenie ozdób bibułkowych (kwiaty z bibuły, palmy, pająki), wyplatanie z wikliny, układanie kompozycji ze świeżych lub suszonych kwiatów, ziół, zbóż, wypiek podpłomyków i proziaków w tradycyjnym piecu chlebowym, wyrób masła i sera białego, wystawa fotograficzna Śladami ginących zawodów we wsi Przychojec, kolekcja numizmatyczna Wieś i rolnictwo na banknotach świata, kolekcja butelek, karafek, kufli do piwa, 	×	×	×		×
Garncarska Wioska	<ul style="list-style-type: none"> wesele mazurskie, tradycyjne wesele mazurskie, podawane są tradycyjne dania mazurskie, chętni mogą założyć stroje mazurskie, do tańca przygrywa kapela, rozdawane są śpiewniki pisane gwarą mazurską, wizyta w Garncarskiej Wiosce (zwiedzanie połączone z warsztatami garncarskimi), warsztaty tworzenia witraży, bibułkarstwa, krawiectwa, malowania na szkle, zdobienia ceramiki oraz tworzenia pamiątek, 	×	×	×		
Ziołowy Zakątek	<ul style="list-style-type: none"> warsztaty kulinarne, tradycji zielarskie i wykonywanie wyrobów ozdobnych izba tradycji zielarskich, 		×	×		

Dworek Tradycja	<ul style="list-style-type: none"> • poznawanie tradycji kulinarnych związanych z regionem i bezpośredni udział w przygotowywaniu wypieków • zdobywanie wiedzy o obyczaju przygotowania biesiady i zachowania przy stole, • Certyfikat Piernikarstwa poświadczający zdobytą wiedzę oraz pierniczek na pamiątkę, • zapoznanie się z mądrością przodków zachowaną w kulinarnych przepisach, domowych obyczajach, historycznych przedmiotach i narzędziach oraz rozmowach ze strażnikami tradycji, • zwiedzanie okolicznych kościółków oraz ruin dworców, 		×	×	×	×
Chlebowa Chata	<ul style="list-style-type: none"> • zapoznanie z podstawowymi zbożami i ich zastosowaniem, • oglądanie maszyn dawniej wykorzystywanych przy uprawie i obróbce ziarna (od ziarenka do bochenka), • omawianie procesu powstawania masła i twarogu oraz sprzętów do tego wykorzystywanych, • omawianie pozyskiwania miodu, pokaz sprzętu pasiecznego i ciekawostki z życia pszczół, • próby młócenia cepami, mielenie zboża na żarnach, osiewanie mąki, formowanie oraz wypiek podplomyków, • oddzielanie śmietany od mleka, ubijanie masła, produkcja twarogu, • liczne zabytki architektury drewnianej, kościoły i kapliczki, obiekty dawnej gorzelni, dwór Zofii Kossak-Szatkowskiej, 	×			×	×
GA Gród	<ul style="list-style-type: none"> • wiernie odwzorowane średniowieczne zabudowania, w tym kuźnia, w której oprócz bogatej ekspozycji broni obejrzeć można stare narzędzia do jej wytwarzania, • pokaz kowalstwa, • pokaz bicia monet, • wykład o historii oręża, • pokaz strzelania z armat, katapult i łuku, 	×				×
Małopolska Wieś dla Dzieci	<ul style="list-style-type: none"> • zajęcia edukacyjne, poznawanie zwyczajów i tradycji wiejskiego gospodarstwa, • zajęcia artystyczne, poznawania tajników haftu, malowania na szkle, plecenia wianków, • warsztaty praktyczne – wyroby kulinarne tradycyjnymi metodami np.: od mleczka do sereczka, od ziarenka do bochenka (pieczenie chleba oraz podplomyków), wyrób masła, itp. 	×		×	×	
GA U Flika	<ul style="list-style-type: none"> • wspólny wypiek chleba w specjalnie do tego zbudowanym piecu chlebowym, w sierpniu organizowane jest Święto Chleba – od ziarenka do bochenka... połączone z występami zespołów folklorystycznych z Polski, Słowacji i Ukrainy, • pokaz oraz warsztaty tradycyjnego wypieku chleba, 	×	×	×		
GA Trzy Świerki	<ul style="list-style-type: none"> • Izba Regionalna – małe muzeum wiejskie Rominka Sława. Zgromadzono w Izbie wiele pamiątek z czasów II wojny światowej, sprzęty gospodarskie z okresu Prus Wschodnich i wiele rodzinnych pamiątek przywiezionych z Kresów przez przodków rodziny właścicielki, • potrawy regionalne, 		×	×		×

Agroturystyka nad Jezioroem Sopiń	<ul style="list-style-type: none"> • zapoznanie się z historią chleba, dawnymi sposobami wypieku na zakwasie, • pracą rolnika, młynarza i piekarza, • rolę chleba w życiu człowieka, • tradycjami regionu, • kamienna warownia obronna z XIX wieku, • możliwość zwiedzenia ponad 100-letniej kuźni z zabytkowym miechem kowalskim i tradycyjnymi kowalskimi narzędziami 	×	×		×	×
Folwark Zrębice	<ul style="list-style-type: none"> • ruiny zamku oraz Pustynia Siedlecka. • nowy szlak zwany Dróżki św. Idziego w Zrębicach, w tym modrzewiowy kościół będący perłą na Śląskim Szlaku Architektury Drewnianej 					×
Karczma Kaliska Na skraju Imperium – historyczna podróż w Krainie Nocy i Dni	<ul style="list-style-type: none"> • obejmuje obszar regionu kaliskiego i osadzony jest w realiach końca XIX i początku XX wieku, tj. miejsca oraz wydarzenia związane z życiem mieszkańców pogranicza oraz miejscowego ziemiaństwa (Maria Dąbrowska), • inscenizacje historyczne, np. rosyjsko-pruskie przejście graniczne, przejazd powozami itp., • pobyt w Karczmi Kaliskiej – zagrodzie ziemiańskiej i udział w biesiadzie bogatej w kuchnię regionalną oraz muzykę biesiadną i ludową, • w gospodarstwie organizowane są również imprezy związane z kultywowaniem tradycji kulinarnych 			×		×
	OGÓLEM	11	12	13	6	9

Bibliografia

- Aguiló E., Alegre J., Sard M., 2005. *The persistence of the sun and sand tourism model*, „Tourism Management”, no 26 (2), s. 219-231
- Balińska A., 2010, *Konkurencyjność produktu turystyki wiejskiej w opinii turystów*, „Oeconomia”, nr 9 (4), s. 5-14
- Balińska A., 2016. *Znaczenie turystyki w rozwoju gmin wiejskich na przykładzie obszarów peryferyjnych wschodniego pogranicza Polski*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa
- Baran E., Grzebyk B., 2010, *Uwarunkowania rozwoju turystyki na obszarach podkarpacia o niekorzystnych warunkach gospodarowania*, „Oeconomia”, nr 9 (4), s. 15-24
- Broński K., 2006. *Rola dziedzictwa kulturowego w rozwoju lokalnym. Doświadczenie polskie doby transformacji (po 1989 r.)*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie”, nr 706, s. 7-26
- Brudnicki R., Jaroszewska-Brudnicka R., 2010. *Wielkie dziedzictwo małego miasta. Atrakcyjność turystyczna w opinii mieszkańców Chełmna*, [w:] M. Madurowicz (red.) *Wartościowanie współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Warszawski, Warszawa, s. 427-438
- Budeanu A., 2007. *Sustainable tourist behavior – a discussion of opportunities for change*. „International Journal of Consumer Studies”, no 31 (5), s. 499-508
- Dorocki S., Krocak R., Bryndal T., 2019, *Zmiany pokrycia terenu w polskich Karpatach na przełomie XX i XXI w. a poziom rozwoju lokalnego*. „Przedsiębiorczość – Edukacja”, nr 15 (1), s. 214-229, doi: 10.24917/20833296.151.16

- Dorocki S., Rachwał T., Szymańska A. I., Zdon-Korzeniowska M., 2012, *Spatial Conditions for Agritourism Development on the Example of Poland and France*, „Current Issues of Tourism Research”, no 2 (2), s. 20-29
- Dorocki S., Struś P., 2015, *Regionalne zróżnicowanie turystyki kulinarnej na terenach wiejskich Francji*, „Turystyka Kulturowa”, nr 7, s. 6-17
- Dorocki S., Zdon-Korzeniowska M., 2013, *Rozwój agroturystyki jako formy dywersyfikacji działalności rolniczej – przykład Polski i Francji*, [w:] K. Kurowska (red.), *Planowanie rozwoju przestrzeni wiejskiej*, Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn, s. 44-68
- Dorocki S., Szymańska A., Zdon-Korzeniowska M., 2013, *Polskie gospodarstwa agroturystyczne w dobie kryzysu gospodarczego*, „Przedsiębiorczość – Edukacja”, nr 9, s. 175-184
- Figini P., Vici L., 2012, *Off-season tourists and the cultural offer of a mass-tourism destination: The case of Rimini*, „Tourism Management”, 33 (4), s. 825-839
- Gaweł Ł., 2017, *Dziedzictwo kulturowe w świetle dokumentów strategicznych rozwoju turystyki w Polsce*, „Turystyka Kulturowa”, nr 1, s. 56-67
- Hełpa-Liszowska K., 2013, *Dziedzictwo kulturowe jako czynnik rozwoju lokalnego*, „Studia Oeconomica Posnaniensia”, nr 1 (6), s. 5-18
- Jaroszewska-Brudnicka R., 2010, *Dziedzictwo kulturowe w rozwoju społeczności małych miast*, „Oeconomia”, nr 9 (4), s. 177-187
- Jędrysiak T., 2010, *Wiejska turystyka kulturowa*, PTE, Warszawa
- Komorowska K. A., 2003, *Turystyka a społeczności lokalne – przykład tatrzański*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 3 (13), s. 79-97
- Makała, H., 2015, *Tradycje w kuchni polskiej jako atrakcja dla turystów*, „Zeszyty Naukowe. Turystyka i Rekreacja”, nr 1 (15), s. 17-27
- Małek J., 2003, *Turystyka kulturowa jako czynnik rozwoju lokalnego*, „Prace i Studia Geograficzne”, nr 32, s. 13-34
- Nowacki M., 2012, *Dziedzictwo i turystyka: relacje i ewolucja koncepcji*, [w:] B. Włodarczyk, B. Krakowiak (red.), *Kultura i turystyka. Wspólne korzenie*, Wyd. ROTWŁ, Łódź, s. 35-49
- Matlegiewicz M., 2011, *Turystyka kulturowa na obszarach wiejskich województwa zachodniopomorskiego*, „Journal of Agribusiness and Rural Development”, nr 2 (20), s. 65-75
- Murzyn-Kupisz, M., 2012, *Dziedzictwo kulturowe a rozwój lokalny*, „Zeszyty Naukowe. Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. Seria Specjalna, Monografie”, nr 221
- Owsianowska S., Banaszekiewicz M., 2015, *Trudne dziedzictwo a turystyka. O dysonansie dziedzictwa kulturowego*, „Turystyka Kulturowa”, nr 11, s. 6-24
- Płazińska K., 2015, *Raport z analizy potencjału turystyczno-kulturowego powiatu jasielskiego*, „Turystyka Kulturowa”, nr 12, s. 73-86
- Przybyszewska-Gudelis R., 2001, *Strategiczna rola turystyki w rozwoju małych historycznych miast polskich*, [w:] W. Maik, K. Marciniak (red.), *Turystyka jako czynnik rozwoju regionów, miast i obszarów wiejskich*, WPSTiH, Bydgoszcz, s. 55-68
- Stryjakiewicz, T., 2010, *Krajobraz antropogeniczny, przestrzeń kreatywna a turystyka*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego”, nr 14, s. 52-62
- Sznajder M., Przezbórska L., 2006, *Agroturystyka*, PWE, Warszawa
- Tomczykowska P., 2014, *Turystyka kulturowa szansą na rozwój miasta kreatywnego. Przykład Bydgoszczy i Torunia*, „Turystyka Kulturowa”, nr 2, s. 39-54
- Tracz M., Bajgier-Kowalska M., Uliśzak R., 2018, *Rozwój agroturystyki w południowo-wschodniej Polsce – ujęcie modelowe*, „Przedsiębiorczość-Edukacja”, nr 14, s. 329-344
- Zarębski P., 2015, *Wybrane elementy turystyki kulturowej jako czynnik rozwoju bazy noclegowej na obszarach wiejskich w Polsce*, „Turystyka Kulturowa”, nr 1, s. 63-78

Źródła internetowe:

- Foremska D., Grabowska A., Józefowski T., Kielczykowska A., Kraśniewska W., Łysoń P., Młodak A., Radkowski S., Szymkowiak M., Wawrowski Ł., Więckowski M., Wozniak Sz., 2017, *Analiza walorów turystycznych powiatów i ich bezpośredniego otoczenia na podstawie danych statystycznych m.in. z zakresu bazy noclegowej, kultury i dziedzictwa narodowego*

- oraz przyrodniczych obszarów chronionych*, Centrum Badań i Edukacji Statystycznej GUS, [online:] <https://stat.gov.pl/statystyki-eksperymentalne/uslugi-publiczne/analiza-walorow-turystycznych-powiatow-i-ich-bezposredniego-otoczenia,1,1.html> [15.02.2020]
- PPFTW, 2019, Portal Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne”, [online:] <https://agroturystyka.pl/> [15.02.2020]
- Woźniak E., Kulczyk S., Derek M., 2018, GIS dla zrównoważonego rozwoju turystyki. O kartowaniu wypoczynku na „łonie natury”. Arcana GIS [online:] <https://www.arcanagis.pl/gis-w-sluzbie-zrownowazonego-rozwoju-turystyki-o-kartowaniu-wypoczynku-na-lonie-natury/> [15.02.2020]

Local Cultural Heritage as an Element of Development of Agritourism in Poland

Keywords: agrotourism, cultural heritage, Poland, local development, rural tourism

Abstract: Nowadays agritourism farms are one of the fastest growing branches of economic activity both on a local and national scale [Balińska 2010]. Agritourism in Poland is an important form of business diversification, especially in rural and peripheral areas [Baran, Grzebyk 2010; Balińska 2016]. Its local development is conditioned by both its location in terms of natural and landscape attractiveness, as well as cultural conditions related to regional traditions and history [Hełpa-Liszkowska 2013]. The aspect of the offer related to folk customs and folklore is of particular importance for the tourist attractiveness of agritourism farms. The regions of Poland with characteristic and recognizable features related to their cultural heritage are particularly predestined in this respect. In the article, based on a query of agritourism offers included in the online database of the Polish Federation of Rural Tourism and ‘Guest Farms’, an attempt was made to demonstrate the importance of local cultural heritage in the development and promotion of agritourism services in Poland.